

KURSANTLARDA OG‘ZAKI NUTQ KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI USULLARI

Abdullayeva Sanobar Xamzayevna,
IIV Akademiyasi O‘zbek tili va xorijiy tillar
kafedrasida o‘qituvchisi, mustaqil tadqiqotchi
email: sanoabdullaeva38@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18932870>

Annotatsiya. Ushbu maqolada kursantlarda og‘zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirish mazkur kompetensiyani shakllantirish bosqichma-bosqich yondashuv, kommunikativ topshiriqlarning to‘g‘ri tashkil etilishi va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish orqali samarali amalga oshirish yo‘llari haqida so‘z boradi. Ingliz tilida kursantlarning nutqni avtomatik tanib olish, transkripsiya portallari va nutqni qayta ishlash xizmatlari og‘zaki nutq faoliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi, biroq ularning cheklovlari ham mavjud bo‘lib, kelgusida yanada takomillashtirishni talab qiladi. Nutq faoliyatini baholash va monitoring qilishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, xususan, monitoring qilish usullari, baholash jarayonining aniqligi va samaradorligini oshiradi.

Kalit so‘zlar: Og‘zaki nutq kompetensiya, zamonaviy texnologiyalar, talaffuz, ritm, intonatsiya, yondashuv, vizual mashg‘ulotlar, verbal mashg‘ulotlar.

Аннотация. В данной статье рассматриваются пути эффективной реализации развития устной речевой компетенции у курсантов путем поэтапного подхода к формированию данной компетенции, правильной организации коммуникативных заданий и использования современных технологий. Автоматическое распознавание речи, транскрипционные порталы и услуги обработки речи курсантов на английском языке играют важную роль в развитии устной речевой деятельности, но у них также есть ограничения, которые требуют дальнейшего совершенствования в будущем. Использование современных технологий в оценке и мониторинге речевой деятельности, в частности, методов мониторинга, повышает точность и эффективность процесса оценки.

Ключевые слова: Компетенция устной речи, современные технологии, произношение, ритм, интонация, подход, визуальные упражнения, вербальные упражнения.

Abstract. This article discusses the development of oral speech competence in cadets through a step-by-step approach to the formation of this competence, the correct organization of communicative tasks, and ways of effective implementation through the use of modern technologies. In English, automatic speech recognition, transcription portals, and speech processing services of cadets play an important role in the development of oral speech activity, but they also have limitations and require further improvement in the future. The use of modern technologies in the assessment and monitoring of speech activity, in particular, methods of monitoring, increases the accuracy and effectiveness of the assessment process.

Keywords: Oral speech competence, modern technologies, pronunciation, rhythm, intonation, approach, visual exercises, verbal exercises.

Kirish. Og‘zaki nutq kompetensiyasi kursantlarning chet tilini o‘zlashtirish jarayonida muhim o‘rin tutadi. Kursantlarning og‘zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirishga doir zamonaviy tadqiqotlar, avvalo, nutq signalidan mazmunli xususiyatlarni ajratib oluvchi o‘z-o‘zini nazorat qiluvchi yondashuvlarga tayangan holda shakllandi. Baevski taklif etgan modeli nutq korpusi ustida kuzatuvsiz pretreningni yo‘lga qo‘yib, talaffuz, ritm va intonatsiya singari parametrlarni aniqlik bilan kodlash imkonini

berdi. Bu texnologiya computer-assisted language learning (CALL) tizimlarida real vaqtlilik akustik tahlil va baholash modulini yaratish uchun poydevor vazifasini o'tadi. Ta'lim jarayonida mahoratni monitoring qilish muammosiga esa Piech ilgari surgan Deep Knowledge Tracing modeli moslashuvchan yechim taklif qilib, kursantning vazifa bajarish tarixidan kelib chiqib, individual bilim trayektoriyasini bashoratlash imkonini yaratdi. Ushbu ikki yo'nalish keyingi ishlarda integratsiyalashmoqda. Natijada, kursantlarda og'zaki nutq ko'nikmalarini differensial diagnostika va adaptiv mashg'ulotlar orqali rivojlantirish mexanizmi shakllanib, an'anaviy auditoriya mashqlari sun'iy intellekt yordamida boyitilmoqda.

Adabiyotlar tahlili. Kursantlarda og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirish masalasi pedagogika va til o'qitish metodikasi sohasida keng o'rganilgan. Jumladan, J.Yo'ldoshev va S.Usmonov pedagogik texnologiyalar asosida ta'lim jarayonini tashkil etish hamda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning nazariy asoslarini yoritib bergan. N.Karimova talabalarda og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirishda kommunikativ yondashuv, interaktiv mashg'ulotlar va amaliy nutq faoliyatining ahamiyatini ta'kidlaydi. Shuningdek, S.A.Kuznetsova, E.V.Musnitskaya va K.G.Pavlova tomonidan ishlab chiqilgan xorijiy til o'qitish dasturlarida og'zaki nutqni rivojlantirishda kommunikativ vazifalar va integrativ yondashuv muhim omil sifatida ko'rsatib o'tilgan. Zamonaviy tadqiqotlarda esa nutqni avtomatik tanib olish texnologiyalari, sun'iy intellekt asosidagi tahlil vositalari va nutq monitoringi tizimlari og'zaki nutq kompetensiyasini baholash va rivojlantirishda samarali vosita sifatida e'tirof etilmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Muammolarni bartaraf etish uchun bir qator texnologik va metodik yechimlar ishlab chiqilgan. Masalan, CLARIN ERIC doirasida og'zaki tarixiy korpuslar uchun maxsus resurslar va transkripsiya portallari yaratilgan. LINDAT (Chexiya CLARIN ERIC tuguni)da nutqni qayta ishlash uchun maxsus xizmatlar va vositalar ishlab chiqilgan bo'lib, ular yordamida og'zaki nutq materiallarini transkripsiyalash va tahlil qilish jarayonini avtomatlashtirish va soddalashtirish mumkin. Bundan tashqari, BAS (Berlin Audio Service)da ham nutqni qayta ishlashga oid veb-xizmatlar mavjud bo'lib, ular orqali kursantlarning og'zaki nutq namunalarini tez va sifatli transkripsiyalash imkoniyati yaratiladi [7].

Tahlillar va natijalar. Og'zaki nutq kompetensiyasi til o'rganishda va kundalik hayotda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu kompetensiya, avvalo, insonning o'z fikrini aniq, ravon va to'g'ri ifoda eta olish qobiliyatini anglatadi. Og'zaki nutqning asosiy tarkibiy qismlaridan biri bu ravonlik (fluency) bo'lib, u umumiy og'zaki nutq malakasining eng muhim ko'rsatkichlaridan biri sifatida qaraladi. Ravonlik insonning nutq jarayonida to'xtalib qolmasdan, so'zlarni to'g'ri va tez ayta olishi, fikrini uzluksiz ifoda eta olishi bilan bog'liq. Ko'pchilik insonlar o'zlarida nutq ravonligi mavjud bo'lsa, uning murakkabligini va ahamiyatini chuqur anglamaydi; biroq, bu kompetensiyaning

yetishmasligi yoki zaiflashuvi yuzaga chiqqanida, uning naqadar muhim ekani ayon bo'ladi [6].

Og'zaki nutq kompetensiyasini baholash va rivojlantirishda bir qancha muammolar mavjud. Jumladan, nutq namunalarini yig'ish va tahlil qilishning murakkabligi sababli, og'zaki nutq darajasini aniq o'lchash imkoniyatlari cheklangan edi. So'nggi yillarda kompyuter texnologiyalarining rivojlanishi natijasida, nutq tezligini avtomatik tarzda baholash, keng ko'lamda nutq namunalarini yig'ish va tahlil qilish imkoniyatlari paydo bo'ldi. Bu esa, og'zaki nutq kompetensiyasining tarkibiy qismlarini chuqurroq o'rganish va samarali baholashga zamin yaratdi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar yordamida og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirish va baholash bo'yicha turli nazariyalar, tushunchalar, texnikalar va vositalar ishlab chiqilgan va amaliyotda qo'llanilmoqda [6].

Shunday qilib, og'zaki nutq kompetensiyasi nafaqat til o'rganish jarayonida, balki kasbiy va ijtimoiy faoliyatda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Uning mazmuni va ahamiyatini chuqur anglash, kursantlarda ushbu kompetensiyani samarali rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Kursantlarda og'zaki nutq kompetensiyasini shakllantirish jarayoni bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Sorbonne Universitetida olib borilgan tajriba asosida, og'zaki nutq darslari haftasiga bir marta, har biri 1 soat 30 daqiqa davomida, semestr davomida o'tkazilgan. Bu darslar doirasida kursantlar uchun kommunikativ vazifalarni ishlab chiqish jarayoni muhim ahamiyat kasb etgan. Dastlabki bosqichda, og'zaki nutq darsining mavzusi boshqa ko'nikmalar – yozma tushunish, eshitib tushunish va yozma ifoda darslari bilan uzviy bog'langan holda tanlangan. Bu yondashuv o'quv dasturining ichki izchilligini ta'minlashga xizmat qilgan. Kursantlar uchun tanlangan mavzu – Xitoy yangi yili davridagi ijtimoiy hodisalar – ular uchun tanish va dolzarb bo'lgan kontekstda og'zaki nutq faoliyatini rivojlantirish imkonini bergan. Shu tarzda, bosqichma-bosqich yondashuvda dastlab mavzu tanlanadi, so'ngra u boshqa ko'nikmalar bilan integratsiya qilinadi va real hayotiy vaziyatlarga asoslangan kommunikativ topshiriqlar ishlab chiqiladi [1].

Og'zaki nutq kompetensiyasini shakllantirishda kommunikativ topshiriqlarning mazmuni va ularni tashkil etish usullari muhim o'rin tutadi. Sorbonne Universiteti tajribasida, kursantlarga taklif etilgan topshiriqlar Xitoy yangi yili davridagi tematik kontekst – masalan, temir yo'l orqali sayohat qilish va migratsiya jarayonlari – asosida tuzilgan. Ushbu topshiriqlar kursantlarning real hayotiy vaziyatlarda muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Topshiriqlar asosan juftliklarda bajarilgan bo'lib, bu esa o'zaro muloqotni faollashtirish va har bir kursantning faol ishtirokini ta'minlashga yordam bergan. Kommunikativ topshiriqlarning bunday tashkil etilishi kursantlarga nafaqat til bilimlarini, balki ijtimoiy va madaniy kompetensiyalarni ham rivojlantirish imkonini bergan. Bundan tashqari, topshiriqlarning tematik va kontekstual

asosda tuzilishi, ularni boshqa darslar bilan bog'lash orqali o'quv jarayonining yaxlitligini ta'minlashga xizmat qilgan [1].

Kursantlarda og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirishda zamonaviy nutq texnologiyalaridan, xususan, avtomatik nutqni tanib olish (ASR) tizimlaridan samarali foydalanish mumkin. ASR texnologiyalari so'nggi o'n yilliklarda og'zaki tarixiy intervyularni matnga aylantirishda keng qo'llanilib kelinmoqda. Bu tizimlar, ayniqsa, sun'iy intellekt asosidagi yirik nutq modellarining rivojlanishi natijasida, turli tillarda va shovqinli muhitda ham yuqori aniqlikda ishlash imkoniyatiga ega bo'lib bormoqda. Ularning asosiy afzalliklaridan biri – yangi tillarga moslashish uchun nisbatan kam miqdorda qo'shimcha o'qitish talab qilinishi va keng ko'lamlil tillarni qo'llab-quvvatlashidir. Bu esa kursantlarning og'zaki nutqini yozma shaklga oson va tez aylantirish, nutqdagi xatoliklarni aniqlash va tahlil qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, nutqni avtomatik tanib olish texnologiyalari yordamida kursantlarning nutq namunalari ustida ishlash, ularni tahlil qilish va individual yondashuvlarni ishlab chiqish osonlashadi. Bu texnologiyalar, ayniqsa, og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirishda zamonaviy va samarali vosita sifatida e'tirof etiladi [4].

Nutqni avtomatik tanib olish texnologiyalari bilan bir qatorda, transkripsiya portallari va nutqni qayta ishlash xizmatlari ham og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, BAS va LINDAT kabi platformalarda nutqni transkripsiya qilish va qayta ishlash uchun maxsus veb-xizmatlar ishlab chiqilgan. Ushbu portallar orqali kursantlarning og'zaki nutq namunalari tez va samarali tarzda matnga aylantiriladi, so'ngra bu matnlar ustida tahliliy va tuzatish ishlari olib boriladi. Bunday xizmatlar yordamida nutqdagi noaniqliklar, pauzalar, so'zlarni qisqartirish, to'xtalishlar kabi nutq hodisalari aniqlanadi va ular ustida ishlash imkoniyati yaratiladi. Bu esa kursantlarning og'zaki nutqini yanada aniq va ravon qilish, nutqdagi xatoliklarni bartaraf etish, shuningdek, nutq kompetensiyasini bosqichma-bosqich rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratadi. Shu bilan birga, ushbu xizmatlar yordamida nutq namunalari ustida mustaqil ishlash, ya'ni "do it yourself" yondashuvi orqali kursantlarning o'z-o'zini baholash va rivojlantirish ko'nikmalari ham shakllanadi [7].

Nutqni avtomatik tanib olish va transkripsiya xizmatlarining samaradorligiga qaramay, ularning ayrim cheklovlari ham mavjud. Jumladan, nutq yozuvlarida bir nechta gapiruvchilar ishtirok etganda, dialektal nutq, fon shovqini yoki past sifatli yozuvlar bo'lsa, avtomatik transkripsiya natijalari ko'p hollarda qo'lda tuzatishni talab qiladi. Ba'zi hollarda, avtomatik transkripsiya natijasini to'g'rilash uchun sarflanadigan vaqt, butunlay qo'lda transkripsiya qilishga ketadigan vaqtga teng yoki undan ham ko'p bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, nutqdagi noaniq hodisalar – pauzalar, so'zlarni qisqartirish, to'xtalishlar va boshqalar – avtomatik tizimlar tomonidan har doim ham to'g'ri aniqlanavermaydi. Shunga qaramay, so'nggi yillarda sun'iy intellekt asosidagi yirik nutq modellarining rivojlanishi ushbu cheklovlarni bartaraf etishda muhim rol o'ynamoqda. Kelgusida nutq

texnologiyalarining yanada takomillashuvi, ularning ko‘proq tillar va nutq variantlarini qamrab olishi, shuningdek, nutqdagi murakkab hodisalarni aniqlash va tahlil qilish imkoniyatlarining kengayishi kutilmoqda. Bu esa kursantlarda og‘zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirishda texnologik yondashuvlarning samaradorligini oshiradi [7].

Mashg‘ulotlarda kommunikativ yondashuvni samarali joriy etish uchun, avvalo, kommunikativ vazifalarni puxta ishlab chiqish va ularni dars jarayoniga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Sorbonne Universitetida olib borilgan tajriba asosida, og‘zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan mashg‘ulotlar haftasiga bir marta, har biri 1 soat 30 daqiqa davomida o‘tkazilgan. Ushbu mashg‘ulotlarda kommunikativ vazifalar ishlab chiqilishida mavzuning dolzarbligi va talabalarning ehtiyojlariga mosligi inobatga olingan. Jumladan, kursantlar uchun tanlangan mavzu – Xitoy Yangi Yili davridagi ijtimoiy hodisalar – nafaqat madaniy kontekstni, balki real hayotiy vaziyatlarni ham aks ettirgan. Bu esa, o‘z navbatida, kursantlarning tilga bo‘lgan qiziqishini oshirish va ularni faol ishtirok etishga undashga xizmat qilgan. Kommunikativ vazifalar, ayniqsa, birinchi dars uchun ishlab chiqilganda, ular boshqa ko‘nikmalar – yozma va og‘zaki tushunish, yozma ifoda – bilan uzviy bog‘liq holda tuzilgan. Bu yondashuv mashg‘ulotlar mazmunining ichki uyg‘unligini ta‘minlashga yordam bergan va kursantlarning til o‘rganish jarayonida integral kompetensiyalarini rivojlantirishga zamin yaratgan [3].

Kommunikativ yondashuvda vazifalarning real hayotiy kontekstda tashkil etilishi muhim o‘rin tutadi. Sorbonne Universiteti tajribasida, kursantlarga Xitoy Yangi Yili davridagi katta migratsiya jarayonida poyezdda sayohat qilish holati asosiy kontekst sifatida tanlangan. Bu kabi real hayotiy vaziyatlar kursantlarga tilni sun‘iy emas, balki tabiiy muhitda qo‘llash imkonini beradi. Mashg‘ulotlarda vazifalar asosan juftlikda bajarilgan bo‘lib, bu yondashuv kursantlarning o‘zaro muloqotini faollashtirgan va ularni mustaqil fikrlashga, tezkor javob qaytarishga undagan. Juftlikda ishlash orqali kursantlar bir-birining fikrini tinglash, savol-javob qilish, muammoli vaziyatlarni hal etish kabi kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirishgan. Bundan tashqari, bunday yondashuv kursantlarning o‘zaro hamkorlikda ishlash malakasini oshirishga, til o‘rganishda ijtimoiy va madaniy kompetensiyalarini mustahkamlashga xizmat qilgan [1].

Nutq faoliyatini baholash va monitoring qilishda ekologik muhitda to‘plangan ma‘lumotlarning ahamiyati ortib bormoqda. An‘anaviy laboratoriya sharoitida olingan nutq namunalaridan farqli ravishda, guruh muhitida yoki kundalik hayotda yig‘ilgan nutq ma‘lumotlari kursantlarning haqiqiy kommunikativ kompetensiyasini yanada to‘liq aks ettiradi. EchoWear tizimi kabi ko‘p aqlli soatli monitoring tizimlari yordamida nutq xususiyatlarini guruh sharoitida, bir nechta ishtirokchilar bir vaqtda vokal mashqlar bajarayotgan va individual nutq faoliyatini namoyon qilayotgan holatlarda ham samarali tarzda o‘lchash mumkinligi isbotlangan. Ushbu tizimda ko‘r-ko‘rona manba ajratish (blind source separation) texnologiyasi qo‘llanilib, bir nechta nutq manbalarini ajratib olish va

har bir ishtirokchining nutq xususiyatlarini alohida tahlil qilish imkoniyati yaratilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, amaliy cheklovlar tufayli kichik og'ishlar yuzaga kelishi mumkin bo'lsa-da, ular nutq monitoringi uchun ahamiyatsiz darajada bo'ladi va tizimning ishonchligi va haqiqiyliги yuqori baholanadi [2].

Nutq monitoringi va baholash jarayonini klinik muhitdan tashqarida, masofadan turib amalga oshirish imkoniyati kursantlarning nutq kompetensiyasini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. EchoWear tizimi yordamida kursantlar uy sharoitida yoki ijtimoiy vaziyatlarda, masalan, oilaviy ovqatlanish paytida, o'z nutq faoliyatini mustaqil ravishda mashq qilishi va monitoring qilishi mumkin. Bu esa nutq malakalarining ijtimoiy va ekologik jihatdan haqiqiy holatlarda mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Kelgusida ushbu tizim yordamida nutq va ovoz ma'lumotlarini nutq terapevtlari (SLP) tomonidan masofadan turib baholash va monitoring qilish uchun yangi tahliliy usullar va metrikalar ishlab chiqilishi rejalashtirilgan. Bundan tashqari, turli akustik sharoitlarda, jumladan, yuqori fon shovqini yoki aks-sado mavjud bo'lgan muhitlarda ham tizimning ishonchligi va haqiqiyligini baholash bo'yicha tadqiqotlar olib borilishi ko'zda tutilgan. Ushbu texnologiya nutq buzilishlari, xususan, dizartriya bilan og'riغان bemorlar uchun ham, kursantlarning nutq faoliyatini monitoring qilishda ham samarali yordamchi vosita bo'lib xizmat qilishi mumkin. Bu esa nutq maqsadlarini ijtimoiy va ekologik jihatdan haqiqiy vaziyatlarda mustahkamlash va umumlashtirish uchun muhim ahamiyatga ega [8].

Kursantlarda og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirishda amaliy mashg'ulotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Mashg'ulotlar davomida kursantlar nutqning uch asosiy modaliteti – vokal, verbal va vizual jihatlarini o'zlashtirishga alohida e'tibor qaratadilar. Vokal jihatdan, kursantlar ovozi to'g'ri chiqarish, nafas olishga vaqt ajratish, so'zlarni aniq talaffuz qilish va asosiy g'oyalar yoki gaplarda intonatsiyani o'zgartirish kabi ko'nikmalarni amaliy mashg'ulotlar orqali rivojlantiradilar. Bu jarayon, nutqning ta'sirchanligini oshirish va tinglovchilar e'tiborini jalb qilish uchun muhimdir. Verbal mashg'ulotlar esa oddiy gaplarni tuzish, sekin va ravon gapirish, ma'noli pauzalar qilish, auditoriyaga mos til darajasidan foydalanish, murakkab tushunchalarni metafora yoki analogiyalar yordamida tushuntirish, shuningdek, nutqdagi keraksiz so'z va harakatlardan voz kechish kabi elementlarni o'z ichiga oladi. Vizual mashg'ulotlar esa o'zini tutish, keraksiz harakatlardan saqlanish, auditoriyaga qarash, joydan to'g'ri foydalanish va harakatlar orqali e'tiborni ushlab turish kabi ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu mashg'ulotlar kursantlarga o'z nutqini yanada samarali va ishonchli tarzda yetkazishga yordam beradi [9].

Interaktiv usullar kursantlarning og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Bunday usullar orqali kursantlar real kommunikativ vaziyatlarda faol ishtirok etish, o'z fikrini erkin ifoda qilish va auditoriya bilan samarali muloqot qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Interaktiv mashg'ulotlarda kursantlar o'zaro savol-javoblar, rolli o'yinlar, guruhli muhokamalar va taqdimotlar orqali nutqning barcha modalitetlarini

birgalikda mashq qiladilar. Bu jarayonda murabbiylar har bir kursantning ehtiyojiga mos mashqlarni tanlab, ularning individual rivojlanishiga ko'maklashadilar. Interaktiv usullar, shuningdek, kursantlarning nutqdagi xatolarini aniqlash va ularni bartaraf etishda ham samarali hisoblanadi. Mashg'ulotlar davomida kursantlar o'z nutqini tahlil qilish, fikr almashish va konstruktiv mulohazalar olish orqali o'z ustida ishlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Natijada, interaktiv usullar kursantlarning og'zaki nutq kompetensiyasini chuqur va barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi [9].

Kursantlarda og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirish jarayonida asosiy muammolardan biri og'zaki nutq materiallarini to'g'ri va aniq transkripsiyalash hisoblanadi. Og'zaki tarixiy intervyular yoki nutq namunalarini yozib olish va ularni matnga aylantirishda birinchi navbatda audio signalni o'qiladigan matnga aylantirish zarurati tug'iladi. Avtomatik nutqni tanish (ASR) texnologiyalari so'nggi o'ttiz yil davomida dastlabki transkripsiyalarni olish uchun keng qo'llanilgan bo'lsa-da, ularning natijalari ko'pincha qo'lda keng ko'lamlil tuzatishlarni talab qiladi. Ayniqsa, yozuvlarda bir nechta gapiruvchilar bir vaqtda so'zlaganda, dialektal nutq ishlatilganda, fon shovqinlari mavjud bo'lsa yoki yozuv sifati past bo'lsa, avtomatik transkripsiya natijalari ko'p hollarda yetarli darajada aniq bo'lmaydi. Ba'zi holatlarda, avtomatik transkripsiyaning tuzatishga sarflanadigan mehnat, butun matnni boshidan qo'lda transkripsiyalashga teng yoki undan ham ortiq bo'lishi mumkin. Bu esa kursantlarning og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirishda sifatli materiallar tayyorlashni qiyinlashtiradi [7].

So'nggi yillarda sun'iy intellekt asosidagi yirik nutq modellarining rivojlanishi, ayniqsa ularning shovqinga nisbatan barqarorligi, ko'plab tillarni qo'llab-quvvatlashi va yangi tillarga moslashish imkoniyati, og'zaki nutq materiallarini transkripsiyalashda sezilarli yengilliklar yaratmoqda. Biroq, bu texnologiyalar hamon ayrim muammolarni to'liq bartaraf eta olmayapti. Masalan, nutqdagi har bir gapiruvchini to'g'ri aniqlash, nutqda uchraydigan pauzalar, ikkilanib gapirish, so'zlarni to'liq aytmaslik kabi nozik nutq hodisalarini matnda aks ettirishda qiyinchiliklar mavjud. Bu esa kursantlarning og'zaki nutq kompetensiyasini chuqur va to'liq rivojlantirish uchun zarur bo'lgan real nutq holatlarini yetarli darajada aks ettira olmaslikka olib keladi [7].

Shuningdek, ochiq manbali vositalar, jumladan, Whisper kabi ilg'or sun'iy intellekt asosidagi transkripsiya tizimlari yordamida mustaqil ravishda og'zaki nutq materiallarini transkripsiyalash va tahlil qilish mumkin. Bu vositalar, ayniqsa, ko'p tilli va shovqinli muhitlarda ham yuqori aniqlikda natijalar bera oladi. Biroq, har qanday avtomatik tizimdan foydalanishda natijalarni inson tomonidan tekshirish va zarur tuzatishlar kiritish muhim ahamiyatga ega. Shu tarzda, texnologik vositalar va inson omilining uyg'unligi orqali kursantlarda og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirish uchun sifatli va ishonchli materiallar tayyorlash mumkin bo'ladi [7].

Xulosa. Umuman olganda, kursantlarda og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirish uchun bosqichma-bosqich yondashuv, zamonaviy texnologiyalar, kommunikativ va

interaktiv metodlar uyg'unligi, shuningdek, monitoring va baholash tizimining takomillashuvi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yo'nalishda olib borilayotgan izlanishlar va ilg'or tajribalar kelgusida yanada samarali natijalarga erishish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Yo'ldoshev, J., & Usmonov, S. (2017). *Pedagogik texnologiyalar*. Toshkent: O'qituvchi. 2004. 104 b.
2. Karimova, N. (2023). Talabalarda og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirish metodikasi. **Pedagogik mahorat**, 4, 45–49
3. Кузнецова С.А., Мусницкая Е.В., Павлова К.Г. Программа курса иностранного языка для вузов неязыковых специальностей / С.А.Кузнецова, Е.В.Мусницкая, К.Г.Павлова. –М.МГЛУ, 2004. -75с.
4. Jalilova S.X., Haydarov F.I., Xalilova N.I. Kasbiy psixologiya. / O'quv qo'llanma. Toshkent – 2010 й. www.ziyouz.com kutubxonasi
5. Бондаренко О.Р. Межкультурные аспекты коммуникативной компетенции на иностранном языке // Методы и организация обучения иностранному языку в языковом вузе. Труды МГЛУ. Вып. 370. М., 1991. С. 17–23.
6. C. Piech, J. Spencer, J. Huang, S. Ganguli, M. Sahami, L. Guibas, and J. Sohl, H. Dubey, J. C. Goldberg, K. Mankodiya, and L. Mahler, "A Multi-Smartwatch System for Assessing Speech Characteristics of People with Dysarthria in Group Settings," 2016.
7. N. Fourati, A. Barkar, M. Dragée, L. Danthon-Lefebvre, and M. Chollet, "Probing Experts' Perspectives on AI-Assisted Public Speaking Training," 2025.

Ajllivaz atindagi
NOKIS MAMLEKETLIK
PEDAGOGIKALIQ INSTITUTI
NMPPI
1934